

Cesvaines pils – romantisks un varens eklektikas paraugs – teju pusotrā gadsimtā piedzīvojuši daudz. Arī postošo ugunsgrēku 2002. gadā. Nu pēc vērienīga remonta un restaurācijas pils atkal atvērta apmeklētājiem. Taču, lai cik liela un skaista tā būtu, tā nav pašpietiekama.

Rūdītā godība

Cesvaines pils iemieso augstmaņu un arhitektu 19. gadsimta beigu ideālus – viss, kas vēsturiskajos stilos patīk, ir apvienojams vienuviet.

Foto: Zigmunds Bekmanis

UZZIŅA

- XIV gs. beigās Cesvainē uzcelta arhibīskapa pils
- 1633. gadā tā vēl minēta kā aizsargāties spējīga, bet 1656. gadā galīgi nopostīta
- 1815. gadā pāriet Vulfu dzimtas īpašumā
- Pili lika celt barons Ādolfs Vulfs
- Projekts pasūtīts tolaik populāram Berlīnes arhitektam Hansam Grīzenbaham
- Pils celšana izmaksāja trīs miljonus zelta rubļu
- Pils celšanas laiks rakstu avotos datēts no 1890. līdz 1897. gadam

Foto: Elvita Ruka

Interjera rotājumos dominē atsauce uz romantizētiem dabas tēliem un dievībām, kas simbolizē gadalaikus.

Foto: Zigmunds Bekmanis

Zaļais kamins pils lielā torņa Medību zālē pilnībā atjaunots un ir valsts aizsargājams piemineklis.

Elvita Ruka

Muižai sākotnēji apkārt ir vesels komplekss dažādi funkcionējošu ēku, kas veido arhitektoniski vienotu ansambli. Padomju laiks to grāva ar divaiņu pielietojumu un apkārt sacelstām blokmājām, bet mūsdienās to dara juridiskās ne-piederības džungļi. "Nosirmot var, kamēr papīrus sakārto," atzīst māsas Ozolas – Cesvaines patriotes un Kaucmindes gēna nesējas, kas tagad kļuvušas arī par muižas bijušo siltumnīcu īpašniecēm.

Skaistais vispirms

Kas vairāk nekā gadsimtu sens, neizbēgami iegūst romantisku nokrāsu, jo īpaši – ja tāda bijusi jau sākotnējā iecere. Cesvaines pils radīta stipra un stabila, taču ir un paliek kā lielu, naudīgu cilvēku rotaļīgs prieks par dzīvi. Tāda ir laika tendence, tādas Eiropas modes vēsmas, kad kaminus balsta lāču skulptūras, lodžijas rotā visskaistākie putni, kad ziedi plaukst gleznojumos un bareljefos, radot vieglu un gaisīgu iespaidu, kad eņģeļi un antikās mitoloģijas tēli nav bargi un neatgādina par cilvēku kā niecību zemes virsū, bet aicina priecāties līdzī, nedaudz uzjautrina un vienkārši krāšņo dzīvi. Vēl nav nākušas revolūcijas un kari, vēl

eņģeļi izklaidējas, nesot viens otru pičpaunā un kāpņu margu pildīnos var skatīt gan ornamentus, gan skūpstiem izstieptas lūpiņas kokgriezuma profilos... Tornīši jau arī ir smukumam, ne vairs (ne vēl) ienaidnieku apšaudīšanai, lielās lodžijas parka vērošanai, zāles paredzētas ballēm, kabineti un bibliotēkas inteliģentām sarunām, saloni, lai pieņemtu viesus. Kalpotāji pa malām un citās ēkās – tur, kur agra celšanās, nogurdinošs darbs un paklausība, kur sviēdri, lai to visu uzceltu, uzturētu un apkoptu...

Kā muižnieku ligzda Cesvaines pils piedzīvoja vien divas desmitgades, vēlāk tā piederējusi

visiem. Ne jau juridiski, bet ar funkciju. Kopš pili 1919. gadā ierīkoto skola, visi, kas tur mācījuši un mācījušies, to uzskata arī par savu. Nemateriālo mantojumu – atmiņas un piederības sajūtu – katrs ir tiesīgs un aicināts paņemt sev līdzī, tas tiešām pieder visiem. Bet kā ar materiālo substanci? Kas notiek ar to? Kur skaistais paliek politisko iekārtu un varu maiņās? Ja paveicas, tad kļūst par pieminekli – vispirms pašu saimnieku vērtējumā un izturēšanās saudzībā, vēlāk arī saņemot valsts aizsargāta pieminekļa statusu. Cesvainei šajā ziņā ir veicies labi, jo pieminekļu sargi skolas vadību kontrolējuši gan

neatkarīgās Latvijas, gan padomju laikos. Tas gan netraucēja dažās telpās aizkrāsot sienu un griestu gleznojumus, būvēt starpsienas, uzcelt skatuvi un pielikt basketbola grozu tieši virs ēdamzāles kamina, taču patvarībai bija robežas. Postīja drīzāk nabadzība un ideoloģiski kultivētais praktiskums, nevis ļaunprātība vai iedzīvošanās kāre. Spriežot pēc padomju laika dokumentācijas, mākslas vērtības bija ne tikai uzskaitītas un aprakstītas, bet tika arī kontrolētas un, atmodai tuvojoties, pat ieteikti un veikti atsevišķi restaurācijas darbi.

1979. gada maijā rakstītā apjomīgā un detalizētā "Mākslas pieminekļa pase" vēsta, ka pils "ņemta valsts aizsardzībā ar LPSR Ministru padomes 1967. gada 29. decembra lēmumu Nr. 596.", bet "aizsardzības un apbūves regulēšanas zonas: nav apstiprinātas". Tehniskā stāvokļa vērtējumā vienāds plusiņu skaits ir aillēt "labs" un "vidējs", līdz "slikts" un "avārijas" nenolaižoties. Tīkmēr arhitektūras un mākslas vērtības uzskaitītas detalizēti, slavīnot vēsturisko stilu atdarināšanas veiklību un amata prasmes. Kopsavilkums ir spēcīgs: "Izcīls XIX gs. beigu historiciskā eklektisma arhitektūras piemineklis ar romantiski brīvu kompozīciju, saskanīgi apvienotiem romāniskās, gotikas un renesanses elementiem. Granīta fasā-

Foto: Elvita Ruka

Vēsturiskās kāpnes slēpj kādu augstās amatniecības joku – lai arī margu pildīni izskatās līdzīgi, katrs kokgriezums ir ar atšķirīgu zīmējumu.

de ar unikālu apdari, visdarbietilpīgāko no mājokļu celtnēm Latvijā. Mākslinieciski augstvērtīgi kalēju darbi un kokgriezumi," utt. ar gala secinājumu – šedevrs. Atliek milēt, cienīt un saglabāt!

Uguns posta un atdzīvina

Tagad, atjaunoto Cesvaines pili lūkojot, visai divdomīgas šķiet vēsturiskās fotogrāfijas ar ugunsdzēsēju vienībām, kas ar visām mašīnām lepnī pozē uz varenās pils fona. Skaisti un sviņīgi, kamēr nedeg pa istam... "Tas ir traks stāsts. Gan ugunsgrēks, gan par pili vispār – katrs cesvainietis to uzskata par savējo!" pārdomās dalās ilggadējais pašvaldības vadītājs Vilnis Špats. Viņš atzīst: "Nejutāmies dedzinātāji, tas bija nelaimes gadījums, bet cietām un brāzienu dabūjām visi." Viņa veiksmes stāsts ir aktīvā rīcība, kā rezultātā Cesvainē ir uzcelta vienīgā jaunā vidusskola neatkarības gados, bet ilgstošā rūpe joprojām ir pils. Arī tā beidzot sagaidījusi brīdi, kad ver durvis apmeklētājiem, taču – ne tas viegli nācis, ne arī darbs ir galā un visiem pa prātam. Tāpat kā Rīga nav gatava, arī Cesvainē ir ko restaurēt, piepildīt un jēgpilni izmantot.

"Skolā starp citām bija viena čuguna krāsns, kas pievienota pie veca skursteņa, apkārt koka

apšuvums ar šķirbām, tur sāka gruzdēt – no tā arī aizdegās. Pēc ugunsdzēsējiem pirmā stāva zālēs ūdens bija pāri potītēm. Postāža un nemitīgi zvani no Rīgas, tūlītējs izsaukums skaidroties. Tolaik pils piederēja valstij. Pieminekļu sargi jau bija klāt, visu safotografējuši, mēs pie visa esot vainīgi... Nu, nošāva mūs uzreiz, pārnestā nozīmē. Direktors uzrakstīja atļūgumu, bet man bija jādomā, kur likt piecīsimt bērņus! Un kā pilij vispirms uzklāt jumtu, tad visu pārējo," ar uzvarētāja azartu un pārvarētu grūtību atvieglojumu atceras Vilnis Špats. Viņš atzīst, ka "raudāšanas un šoka periodam" sekoja spēja mobilizācija, kaut pat toreizējos "treknajos gados" miljoni celtniecībai nāca ļoti grūti. "Bijām no opozīcijas partijas, tomēr skolu izcīnijām. Tā bija avantūra, no četriem miljoniem mums bija tikai divi, taču 2007. gadā bija gatava jaunā skola un paralēli iesākts pils remonts. Ēku daļēji atkal izmantoja, tur darbojās mākslas un mūzikas skola. Nē, no pils pat netaisījāmies atteikties, kaut tāds priekšlikums bija. Pavidēja doma, ka mūsu pili varētu piedāvāt grāfa Medema pēctējiem, kam esot intereses Latvijā... Strikti palikām pie sava, un 2003. gadā bija īpašs Ministru kabineta rīkojums par divām pilīm, kas tiek nodotas

pašvaldībām. Vienas bija Kokneses pilsdrupas, otra mūsu Cesvaine," lepojas vietvaras galva, kura laikā pils restaurācijai piesaistīts vairāk nekā četru miljonu finansējums un radīts "Austrumvidzemes kultūras un mākslas centra" koncepts.

Špata kungs ar prieku stāsta par kurioziem – barona rakstāmgaldū, piemēram, ko pēc ūtrupes nopircis vietējais mācītājs un tā meita uzdāvinājusi pilij, vai par oriģinālo sienas skapi, kas skolā bijis ķīmijas kabineta rīcībā un kļuvis balts no reaģentiem, vai par barona seifa istabu, kur glabāti skolas padomju militārās mācības ieroči, tostarp gaisa šautenes un mākslīgās granātas... Neatkarības laikā telpa stāvējusi aizslēgta, bet pēc ugunsgrēka tas nācis gaismā un bijis jānodod policijas uzskaitē. Taču nākas atbildēt arī uz kompetentu drošības iestāžu jautājumiem. Ne vairs par baronu laiku un mantojumu, bet – "kāpēc jums jāpārrobežu projekts ir tieši ar Krieviju?" Atbilde gan ir gaužām vienkārša – arī sadarbībai ar Krieviju naudu dod Eiropas Savienība, un Pleskava ir tuvāk nekā Rīga! Tāpat jāatgādina, ka mantojumam ir starptautiska un vispārcilvēciska vērtība, jo īpaši, ja pārrobežu projekti dod pašmājas neatrodamos miljonus...

Foto: Eivita Ruka

Bijušās siltumnīcas aiz garā žoga ir grausts, degradēta teritorija, kas gadiem bojājusi kompleksa kopējo skatu – tagad tās ir pārdotas izsolē.

"Kultūras mājā", viesmīlību, zināšanas, pretimnākšanu un gaudmīgo restaurāciju Tūrisma un informācijas centrā, nedegustēšu piedāvājumu stipro dzērienu brūzi, bet iešu uz "Diviem torniem" – pat nezinu, kas tur ir, bet visi uz turieni sūta!

Tālāk viss saplūst divbalsīgā unisonā, jo māsas Ilva un Sanita Ozolas abas runā vienlaikus katra savu, papildina viena otru, vāra kafiju, apkalpo ienācējus, darina brīnišķīgus tamborētus ziedus – neatrauj pirkstus no darba. Ka tā ir vienmēr, liecina pati šī vieta – mākslas salons, darbnīca, kafejnīca, izstāžu zāle, tikšanās un iedvesmas vieta muižas bijušā alus brūža romantiski velvētajos pagrabos. Te ir omulības oāze un koncentrēts mazo uzņēmēju manifest – darbs, atjautība, drosme, nepaguršana, atkal darbs, darbs un vēlreiz darbs. Tāpēc arī sāpe, jo kā mazās uzņēmējas abas te piedzīvojušas daudz. Kaismīgais runas izvirdums apgaismo beidzamo aktualitāti – tikai 2021. gada pēdējās dienās izdevies izsolē nopirkt sabrukušās siltumnīcas, kas gadiem maitājušas visa kompleksa skatu.

"Vis ir iekustējies par veltu un notiek tik lēni! Gadiem iestādes nezina, kam kas pieder. Ēkas iet bojā acu priekšā, bet visi tikai plāta rokas. Gribējām jau 2006. gadā šīs siltumnīcas iegādāties par privatizācijas sertifikātiem, bet saņēmām atbildi, ka nav īpašnieka – nevienam nepieder! Absurds – tas, kurš ir gatavs ieguldīt naudu un darbu, vispirms

Ilva un Sanita kopā ar tēvu, kas bijis liels skaistuma mīļotājs, darbigis cilvēks un Cesvaines patriots.

ir spiesti noskatīties, kā viss sabruk. Tad pēkšņi, pēc 17 gadiem, – pērciet nu! Un ne jau saprotamā veidā, bet e-izsolē – murgainā stresā, ko nenovēlu pat ienaidniekam," asie vārdi kontrastē ar Ilvas nepārtraukti darinātajām dzijas puķēm. Viņa ir diplomēta dārzniece, tāpēc skatīties uz kādreiz varenu, apsildāmo muižas siltumnīcu un tās postāžu bijis īpaši sāpīgi. Māsa Sanita ir keramiķe, Mākslas akadēmijas diploms tiek likts lietā, arī vadot mākslas skolu un strādājot vidusskolā, taču abu māsu stihija ir radīt skaistu visapkārt un paplašināt robežas. Kāds prieks, ja tavs gabaliņš atdzimst, bet visapkārt ir postaža?

**TIKAI 2021. GADA PĒDĒJĀS DIENĀS
IZDEVIES IZSOLĒ NOPIRKT SABRUKUŠĀS
SILTUMNĪCAS, KAS GADIEM MAITĀJUŠAS
VISA KOMPLEKSA SKATU.**

"Šīs ēkas daļu tobrīd bija nopircis Grašu bērnu nama izveidotājs Kristofs Aleksandrs, francūzis. Te bija kafejnīca un deju klubs. Velvētie pagrabī mums ļoti patika, norisķējām. Jā, mūs var saukt par mazajiem uzņēmējiem, mēs radām un tirgojam, greznojam svētkus, iznomājam utt., bet tas viss strādā, ja cilvēki brauc uz pili. Kā viesmīlības un kultūras vieta šeit esam atkarīgi no tūristiem. Tirgot darbus varam arī timekli un gadatirgos, taču mums ir svarīga Cesvaine, mīļa pils, gribam darīt labu šai vietai. Te ir mūsu unikālā niša, bet reizēm gribas skaļi kliegt – ļaujiet uzņēmējiem elpot! Pati galvenā palīdzība, kas vajadzīga, ir juridiskā – tā dokumentu kārtošana nebija normāla."

Cīņa ar misteru robotu

Siltumnīca, par ko māsas bija izsaproņojušas atjaunošanas projektu, bija grausts jau tobrīd – pirms 17 gadiem. "Sāpe, kā izčakarēta vēsture," bija viens no darbošanās motīviem, "gribas noticēt un naivam būt" – pašironiska diagnoze. Māsas neslēpj, ka zina arī attieksmi "beidzot mulķītes to graustu dabūjušas", taču šoreiz dilemma bijusi – vai nu nopirkt un palikt, vai iet prom uz mūžu.

"Kopš sākām ēku gribēt, murgs neatlāba. Vispirms siltumnīcu piederību mētāja pa ministriem. Izglītības, Ekonomikas, Finanšu... Septiņus gadus skatījāmies, kā visādi tipi staigā, līdz sāka kaut ko mērīt. Ievadi-

jām sarunas un uzzinājām, ka nu tā pieder Valsts nekustamajiem īpašumiem. Turklāt ar visu apgrūtinājumu, jo atrodas kultūras pieminekļu zonā! Saprātām, ka nekas nenotiks, un četrus gadus strādājām Madonā. Atgriezāmies tieši pirms kovida. Tad arī uzzinājām, ka samērīts tagad ir tā, ka siltumnīcām pieder arī mūsu pagalmi. Tas bija šoks. Kāda vide? Kādi koncerti? Dārzs, sirdsmiers... Tā vietā sēdi kā uz adatām un gaidi – kas notiks tālāk?" stāsta māsas, kas kultūrvides saglabāšanai izveidojušas dārzniecības un amatniecības biedrību "Cesvaines DA-ba".

"Par izsoli mums godīgi pačukstēja. Mēs ar to ikdienā nedarbojamies. Esot bijis paziņojums vietējā avīzē. Nu, un? Tā ir laimes spēle – istajā brīdī ieraudzīt. Kad publicēja, tad gan cilvēki zvanīja. Mums tā bija aizsardzības reakcija – kā dzīvot bez pagalma? Tas arī piespieda to e-izsoles murgu izturēt. Biju nemītīgā stresā no bezpalīdzības, jo tā ir vesela ekosistēma – ID kartes, "Smart" pieslēgšanās, izsoles konts, visas tās datorizētās sistēmas un garie nosacījumu teksti... Pirmoreiz ir ļoti sarežģīti. Nevienam nekas nemāc paskaidrot, neatbild, nezina. Tuvākā reģiona tiesu izpildītāji atzina – viņiem nav tādas pieredzes. Bet mums no kurienes lai būtu? Vispirms 26. novembrī tika izsludināta pieteikšanās – visa pasaule var to darīt. 16. decembrī plkst. 23.59 beidzas. Tad pretend-

tiem jāsāk solīt. Ik pa brītiņam kādam jāieklikšķina, lai būtu kustība. Sākuma cena bija 1700 eiro. Turpmāk – soli pa solītim tu liec klāt, un vēl kāds liek. Tu nezini neko – cik tie ir un kas tie ir. Krievu miljonārs Spānijā, izsoles roboti vai kāds tiešām ieinteresēts kaimiņš. Darbojies pēc intuīcijas. Ziemassvētki bija sagan-dēti, jo beigu datums bija 27. decembris. Sākumā soliņi bija nelieli. Tad, pēdējā dienā, sākās īsta spriedze. Nezinu, ar ko sa-centos, bet beigās klikšķinājām uz ātrumu – kurš veiklāk? Savu pēdējo soli ievadīju divas sekundes pirms beigu laika, un tad ek-rāns nodzisa. Pēc tā murga būtu jāiet gulēt, bet tu pat nezini – vai esi uzvarējis?" nesenos pārdzīvojumus Ilva joprojām atceras ar dramatiskām trīsām.

Pirkuma gala summu māsas Ozolas neatklāj, bet zina, ka pava-sari sāks ar talkām. Viņas ir ieguvušas kādreiz alkto, bet atzīt: "Ne ar prieku tas ir dabūts, bet ar vājprāta stresu." Arī uz pili viņas skatās ne tik optimistiski kā starptautisko projektu realizētāji, jo redz to no cilvēciskā skat-punkta.

Māsas Ozolas mantojušas vecmāmiņas Kaucmindē slīpētās prasmes un talantus, ar viņu pieskārienu ikdienu kļūst par svētkiem, bet ik dzijas gals pārvēršas oriģinālā ziedā vai citā milnīcinā.

Foto no personiskā arhīva

"Pili nodedzināja nabadzība. Līdz 2002. gadam vēl bija mal-kas apkure. Atbrauca toreiz pre-zidente un tā arī pateica – paši nodedzinājāt, paši restaurējiet! Bet piederēja taču valstij... Skaista, jā, bet pils ir arī kā vam-pīrs. Tā apēd entuziastu pūles, nekas tur īsti nesanāk, cilvēki sašķeļas, saplēšas. Tagad jau 20 gadus pils ir pārāk klusa, tāds kā svešķermenis. Slēgtām dur-vīm. Droši vien, ka restaurācijā ir bijušas kļūdas. Ja opozīcija nepaslinko un uztaisa pat ka-lendāru ar tām, tad tas ir kā Brektes murālis – provokācija. Ne labs, ne slikts, bet lai pievēr-stu uzmanību. Interesanti, ka mēs, šajā skolā mācoties, neuz-tvērām to kā mākslas objektu. Mums tas netika uzsvērts. Sko-las laikā pagrabā bija tēlniecī-bas darbnīca, es tur zāģēju gāzbetonu, bet tas arī viss. Ra-došais gars te neraisījās. Nav te bijusi nekāda mākslinieku kal-ve, drīzāk jau otrādi. Man šķiet, ka arī domāšanā valdīja kol-hozs, kultūras mantojums kā vērtība netika izcelts un pilināts mūsu apziņā," atklāj Sanita, kas šodienas bērnos novēro pretē-

jo. Viņi, kas skolojas jaunajās telpās, par pili grib uzzināt tieši vēstures stāstus, aptaustīt īstas detaļas un sajūst citādību. To, ko pieminekļu sargi sauktu par autentisko substanci, bet ezoteriķi par vietas dvēseli. Cik no tā būs iemiesojies pils jaunajā dzīvē, rādīs laiks un tas, cik at-vērti esam paši.

UZZIŅA

■ Pēc vērienīgiem pārbūves un restaurācijas darbiem Austrumvidzemes kultūras un mākslas centrs Cesvaines pils ir nodots ekspluatācijā 28. janvārī.

■ Nozīmīgie darbi paveikti ar Pārrobežu sadarbības projekta Nr. LV-RU-002 "Kultūras un vēsturiskā mantojuma saglabāšana un veicināšana Latvijā un Krievijā" finansējumu, kā mērķis – atjaunot kultūrvēsturiskās vērtības Cesvainē, Daugavpilī un Pleskavas pilsētā Krievijā.

■ Pils otrajā stāvā izbūvēts vestibils ar aprīkoto konferenču zāli un telpu pils darbiniekiem.

■ No vestibila uz bēniņiem uzstādītas jaunas koka kāpnes, izgatavotas pēc senajām pils fotogrāfijām.

■ Ierīkots pacelājs, ko ietver jaunas betona kāpnes.

■ Labā spārna pagrabā ir atjaunotas telpas ēdināšanas pakalpojumiem.

■ Sākotnējo krāšņumu ir atguvis viens no pils kamīniem lielā tornā Medību telpā – mākslas pieminekļis.

■ Vēsturisko veidolu atguvusi viena no pils āra terasēm, kuru šobrīd grezno koka kolonnas, kokgriezumi un kapara jumts.

■ Notikuši citi restaurācijas un konservācijas darbi, apskatāma balles zāles griestu plafona mākslinieciskā apdare.

■ Pils pieņem pieteikumus dažādu pasākumu organizēšanai un telpu nomai, kā arī ir atvērta sadarbībai ar radošo industriju pārstāvjiem izstāžu, koncertu, meistarklašu, plenēru un citu radošu darbību organizēšanai.